

לעילוי נשמת
הר"ר
יוסף וולף ז"ל
ברוך מנדל הי"ד
ת.נ.צ.ב.ה.

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

בית המדרש דחסידי סוכטשוב
כולל דחסידי סוכטשוב
כולל יסנה משה
ע"ש הרד"ק משה יצחק יוסף ז"ל
בית מדרש
למניחי שיעור דף היומי
רחם סופר 1 ת.ד. 471 ב"ב סל 1244000

זכרון עולם
האשה החשובה
רודת צדקה וחסד
מרת
ורדה שניצר
ע"ה
כ"ו מאיר ז"ל
ת.נ.צ.ב.ה.

יו"ל ע"י ביהמ"ד למניחי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה וחטי זיסר

מסכת מועד קטן ט"ו-כ"א

בס"ד, ו' ניסן תשס"ז

גליון מס' 409

השבוע בגליון

- ♦ אבל אסור בדברי תורה
- ♦ האבל רשאי ללמוד דברים מעציבים?
- ♦ תכלית ימי האבלות
- ♦ הנחת תפילין בימי האבל
- ♦ למסור לשון הרע לדיינים, מתי וכיצד?
- ♦ נתבע לדין שחירף וגידף את שליח בית הדין

- ♦ הזהרו בכבוד שלוחי בית הדין
- ♦ דין כפיית המיטה והמנהגים המסתעפים ממנו
- ♦ להפוך את מיטות האורחים על פניהן

- ♦ מדוע היום אין מקיימים הלכה זו?
- ♦ להפוך את המיטה שבה נפטר המנוח
- ♦ מנהג "זכור" בארץ ישראל ובחוצה לארץ
- ♦ הזכרת המתים ותפילה עליהם - מועילה
- ♦ יום הכיפורים - כפרה לחיים ולמתים
- ♦ טעם אמירת "זכור"

דף טו/א אבל אסור בדברי תורה מדקאמר רחמנא ליחזקאל דום

אבל אסור בדברי תורה

בגמרתנו מבואר, כי אבל אינו רשאי ללמוד תורה. וכך נפסק להלכה ("שולחן ערוך" יו"ד סימן שפ"ד סעיף א'): "אבל, כל שבעה ימים אסור לקרות בתורה, נביאים וכתובים, משנה, גמרא, הלכות ואגדות". ברם, יש דברים אותם רשאי הוא ללמוד (שם סעיף ד'): "אבל מותר לקרות באיוב ובקניות ובדברים הרעים שבירמיה ובהלכות אבלות".

האבל רשאי ללמוד דברים מעציבים? הבה נחקורה. האם האבל אינו חייב במצוות לימוד תורה, אך הותר לו ללמוד בדברים מעציבים, או שמא חייב הוא במצוות לימוד התורה, אלא שעליו להתמקד בדברים מעציבים בלבד.

לאורך הדורות עסקו רבים בשאלה, כיצד ניתן ליישב את דברי גמרתנו לאור המבואר במסכת סוכה (כה"ב), כי אבל חייב בכל מצוות התורה, למעט מצוות התפילין. משמע, כי במצוות לימוד תורה חייב הוא, ומדוע בגמרתנו נאמר שאינו רשאי ללמוד תורה?

מכח קושייה זו הסיק "ערוך לנר" כי האבל חייב במצוות תלמוד תורה, אך גדרוהו לבל ילמוד בכל אשר יחפוץ כי אם בדברים מוגדרים שקבעו חכמים, כי אינם מביאים לידי שמחה. "השדי חמד" (חלק ב' מערכת ו' כלל ט"ו) נוקט גם הוא כדברים הללו: "ומי פטר אותם מעסקו בדברים הרעים?". כלומר, ככל יהודי, חייב האבל לקיים את מצוות תלמוד תורה.

אולם, המהר"י עייאש, כותב בספרו "מטה יהודה" (סימן שפ"ד), כי אין להסיק כדבריו, שהרי רבותינו הראשונים שטחו גם הם שאלה זו ולא הגיעו למסקנתו. הנה, הריטב"א מתרץ שאלה זו באופנים אחדים, בין היתר הוא מבאר, כי אמנם הגמרא במסכת סוכה אומרת שחייב בכל המצוות "חוץ מן התפילין", אך אין כוונתה שחייב בכל המצוות, כי יש יוצאות מן הכלל.

לדבריו, איפוא, אין מצוות תלמוד תורה לאבל, אלא שאם חפץ, רשאי הוא ללמוד בדברים המעציבים.

ב"ערוך השולחן" (סימן תקנ"ד ס"ק א') הביא להלכה את דברי ה"שבט יהודה" וכתב, כי הוא הדין לגבי תשעה באב, בו אסור ללמוד תורה כי אם בדברים המעציבים - שמי שאינו רוצה ללמוד אינו חייב, כי אין מצוות תלמוד תורה בתשעה באב [אך בהשמטות לסימן תקנ"ד כתב שאין כן דעת ה"חכם צבי" בסיומן ק'].

תכלית ימי האבלות: מדוע אכן נפטר האבל ממצוות תלמוד תורה? בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל מוסרים (ראה "הליכות שלמה", תשעה באב), כי הסביר שתכלית ימי האבלות היא שהאבל ישב

דבר עורך

חמישים מי יודע?

אלפי משפחות, שאימצו אל חיקן את "מאורות השבת", עומדות על סיפה של סעודת השבת החמישים במספר מאז החלו בלימוד ההלכות מתוך "מאורות השבת".

חצי שנה חלפה ממועד צאתו של הכרך הראשון בסדרת "מאורות השבת", ועתה עם השלמת הלימוד בכרך זה, יוצא לאור עולם הכרך השני בסדרה, על הלכות ההכנה לשבת, סעודות השבת ומוצאי שבת.

התגובות הרבות שהתקבלו מעידות, כי משפחות רבות היו צמאות לדבר מה, מבלי לדעת להגדירו באופן מדוייק, "מאורות השבת" הופיע על שולחן כבשורה רעננה ומשמחת, שהעלתה אל המודעות את שמירת השבת כהלכה, תוך סיכום ההלכות בלשון השווה לכל נפש, ועתה רבים יודעים הלכות רבות מהלכות שבת קדש.

ככרך הראשון, כך גם בכרך השני, לצד ההלכות מובאים סיפורים, עובדות והנהגות על גדולי ישראל, מהם ניתן לשאוף ניהוח של שבת מימים עברו; להציץ רגע אחד לבית הוריו של רבי יוסף חיים מבגדאד, בעל ה"בן איש חי", בערב שבת קודש; להתפעם מדאגתו המופלאה של רבי מאיר מפרימשלאן לצרכי השבת של יהודי עני; לעקוב אחר מסלולו של רבי משה פיזיצר, שנשא על גבו חלות; ולהרהר הרגע קט על "מידות טובות", נוכח התנהגותו האצילית של ה"סבא מקלם" בליל שבת.

לכבוד אלפי המשפחות שקבעו את חוק לימודם ב"מאורות השבת", מתוך ראייה נכונה, כי בכך ירכשו בני המשפחה ידע הלכתי חשוב לכל חייהם, וכל בני הבית יפנימו את גודל קדושת השבת - לפניכם שלשה מעשים מתוך עשרות המעשים שבספר "מאורות השבת" חלק ב'.

עילוי נשמת

מרת **זיסל (סרין) רובנר** ע"ה
בת הרה"ח ר' משה ז"ל
נלב"ע ה' בניסן תשנ"ט
תנצב"ה
הונצחה ע"י בנה
הר"ר דוד רובנר ומשפ' שיחי - פ"ת

עילוי נשמת

הר"ר **יצחק מן** ז"ל
ב"ר משה רפאל ז"ל
נלב"ע י"א בניסן תשנ"ו
תנצב"ה
הונצח ע"י מרת **גאולה מן** תחי'
ומשפחתה שיחיו רמת גן

עילוי נשמת

מרת **דורה פרידמן** ע"ה
בת הר"ר יהודה לייב וחנה הלפרן ז"ל
נלב"ע ז' בניסן תשנ"ב
תנצב"ה
הונצחה ע"י ידידינו בעלה **אברהם פרידמן** שיחי'
בניה: יהודה פרי ועו"ד **יצחק פרידמן** ובנותיה:
חנה וינברג וצלה הירשקוין ובני ביתם שיחיו

לעילוי נשמת
מרת **חנה שונר** ע"ה בת הר"ר חיים יעקב ז"ל
נלב"ע י"א בניסן תשכ"ח **תנצב"ה**
הונצחה ע"י בנה ידידינו הר"ר **אבי שונר** ה"יו ומשפ' שיחיו - סביון

דומם, כפי שאומרת גמרתנו שבשעה שהודיע הקב"ה ליחזקאל הנביא שאשתו עומדת למות, ציווה: "הֲאֵיךָ דָם מֵתִים". בימים אלה על האבל להתבונן במה שאירע לו, ויתן את ליבו לשוב אל השם. יש להדגיש, כי שאלה זו לא הוכרעה בין הפוסקים. הגר"ח פלאגי למשל ("מועד לכל חי" סימן י' אות כ"א), חולק בתוקף על שיטת ה"שבט יהודה" ו"ערוך השולחן" וכותב, כי לא זו בלבד שאנו מצטערים על כך שהנשים לא זכו למצוות תלמוד תורה, עוד באו להוסיף שגם האנשים פטורים ממצווה זו בימי אבלם...

הנחת תפילין בימי האבל: בתחילת המאמר הזכרנו את דברי הגמרא במסכת סוכה, כי אבל פטור ממצוות תפילין. יש לציין, כי בגמרא להלן (כ"א/א) נחלקו התנאים בפרטי דין זה ולהלכה נפסק כי רק ביום הראשון לאבלותו אסור האבל בהנחת תפילין ("שולחן ערוך" או"ח סימן ל"ח סעיף ה').

דף טז/א דאי מתפקר בשליחא דבי דינא

למסור לשון הרע לדיינים, מתי וכיצד?

הגמרא בסוגייתנו עוסקת, בין היתר, באופן הנהגתו של בית דין בשעה שהוא נדרש לזמן לפניו אדם שנתבע לדין תורה, והגמרא דורשת מן הפוסקים של פרשת קרח ודתן ואבירם, שנחלקו על משה רבינו ע"ה, כיצד על בית דין לקרוא לאנשים להתייצב בפניהם.

נתבע לדין שחירף וגידף את שליח בית הדין: בין היתר למדים מפרשה זו, כי אם הנתבע חירף וגידף את השליח ששוגר על ידי בית הדין, רשאי השליח לספר לבית הדין את אשר אירע ואין בדבר משום איסור לשון הרע, וכך נפסק להלכה (רמ"א ח"מ סימן ח' סעיף ה', וראה ב"חידושי הפלאה" שם). המקור לדין זה הוא מכך שמשה רבינו ידע שדתן ואבירם אמרו לשלוחו "העיני האנשים הם תנקר". מניין ידע זאת משה? ודאי השליח ששיגר אליהם הוא שסיפר לו זאת (רש"י וריטב"א).

זהירו בכבוד שלוחי בית הדין: את טעמה של הלכה זו מנמק הריטב"א בכך, שהינודנים יהיו זהירים בכבודם של שלוחי בית הדין, כי יידעו שחברי בית הדין יתוודעו להתנהגותם הבלתי ראוייה, אם יעשו כן.

דתן ואבירם - בעלי מחלוקת: רבותינו האחרונים תמהים, היאך ניתן להביא ראיה מדתן ואבירם, הן הללו היו בעלי מחלוקת ובירושלמי (פאה פרק א' והובא ב"מגן אברהם" סימן קנ"ו) מבואר, כי מותר לומר לשון הרע על בעלי מחלוקת? מעתה, יתכן ששליח בית דין אינו רשאי לספר לשולחיו את אשר עוללו לו, ורק בדתן ואבירם לא חשש השליח לספר, מפני שבעלי מחלוקת היו דתן ואבירם (שו"ת "יהודה יעלה" או"ח סימן ר"ג ועוד).

שאלה זו העלה ה"חתם סופר" זצ"ל לפני הגאון רבי יהודה אסאד זצ"ל (שם, ועיי"ש מש"כ ליישב). לימים נדרש לשאלה זו הגאון רבי יוסף שאול נתנזון זצ"ל (שו"ת "שואל ומשיב" מהדורא תליתאה תשובה ה') שהסביר, כי ההיתר לספר לשון הרע על בעלי מחלוקת, תקף רק אם המספר חושב כי יש תועלת בדבר, או שעל ידי כך ניתן יהיה להשיב את השלום ביניהם. ברם, אין היתר לספר לשון הרע סתמי על בעל מחלוקת. מכאן, שאין די בכך שדתן ואבירם היו בעלי מחלוקת, ומכך ששלוחו של משה רבינו שח בפניו על אודות התנהגותם הנלוזה של דתן ואבירם כלפיו, אנו למדים כי שליחי בית דין רשאים לנהוג כן.

גם ה"חפץ חיים" זצ"ל פוסק כן להלכה ("חפץ חיים" הלכות לשון הרע, כלל ח' סעיף ח'), והביא (ב"באר מים חיים" שם ס"ק י"ז), כי כן כתב בגליון הש"ס בירושלמי (פאה פרק א').

דין כפיית המיטה והמנהגים המסתעפים ממנו

במסכתנו מוזכרת פעמים אחדות ההלכה שעל האבל לכפות את מיטתו (טו/א ועוד), היינו: להופכה על פניה.

להפוך את מיטות האורחים על פניהן: לא זו בלבד שאת מיטתו שלו עליו לכפות, אלא גם את כל המיטות שבבית עליו לכפות (כ"א/א), והטור (יו"ד סימן שפ"ז) מביא בשם הרמב"ן, כי בעל אכסניא צריך לכפות גם את כל המיטות הנמצאות בביתו לצרכי אורחים, ורק אם בא אורח יסדר לו את מיטתו, ובלכת האורח יכפה את מיטתו בשנית.

לדעת הרמב"ם (הלכות אבל פרק ד' הלכה י"ט) אף חובה על האבל לישון על מטתו הכפוייה, ואם לאו לא יצא ידי חובה - על כך בהרחבה במאמר הבא.

מדוע היום אין מקיימים הלכה זו? במאמר הנוכחי נתמקד בשאלה העולה בפיו של כל לומד: מה זה אירע שהלכה נקובה, ברורה ומפורשת, נמוגה ונעלמה כלא היתה. כיום אין בנמצא אבל הכופה את מיטתו. מדוע ולמה?

בעלי התוספות (כ"א/א ד"ה "אלו דברים") כותבים שני טעמים בדבר, אחד מהם: שלא יאמרו הנכרים כי מעשי כישוף אנו עושים ויבואו היהודים לידי סכנה (ומקור הדבר בירושלמי).

האבלים חדלו, איפוא, להפוך את מיטותיהם. הדבר אומר דרשני, הן כיום כבר אין חשש שיאמרו כי מעשי כישוף אנו עושים. מדוע, איפוא, כיום לא שבים לקיים דין מפורש זה?

ובכן, מתוך דברי בעל "ערוך השולחן" (יו"ד סימן שפ"ז סעיף ג') עולה הסבר מעניין לכך. ה"ערוך השולחן" כותב טעם נוסף על זה שכתבו הראשונים, מדוע בימינו אין כופים את המיטה:

הרב התחלף עם האסיר

סיפר רבי אליהו הכהן מאזימרי: אבי איש צדיק היה ומופלא באהבת הבריות. בכל ערב שבת היה טורח ומשתדל בכל דרך לשכנע את הנהלת בית הסוהר לשחרר את האסירים היהודים לכבוד שבת קדש, בעודו מפקיד ערבות אישית מממונו, כדי להבטיחם כי האסירים ישובו לבית הכלא במוצאי השבת.

פעם נודע לאבי, כי יהודי כלוא בבית הסוהר. מיד נגש אל הנהלת בית הסוהר והחל לדבר על ליבם, והם בשלחם: אסיר זה "חשוב" הוא, ולא נשחררו אם לא תפקיד סכום עצום כערבות. **כלום** ויתר אבי ונאש?!

חלילה! מה עשה? הפקיד עצמו כערבות... חבשו אותו בבית הסוהר ושחררו במקומו את האסיר שילך לביתו. ידע אבי, כי צערו של האסיר רב משלו. שהרי אבי יושב בבית הסוהר, אך יודע שרק פקדון וערבות הוא, ואילו האסיר עצמו אינו יודע מתי יצא משם. לפיכך העדיף לשבת במקומו כדי להעניק לו אפשרות לשמוח בשמחת השבת.

התמדה מופלאה בליל שבת קדש

מעשה מעניין ביותר מסופר על רבי סלימן מוצפי זצ"ל.

מנעוריו שקד על התורה בכל עת. **בליל** שבת קדש, לאחר הסעודה, היה רבי סלימן מתיישב אל השולחן ושוקע שעות ארוכות בלימוד מהנה. אותם ימים, עשית של נפט היתה מקור האור בלילות, ובבית הוריו היתה העשית מונחת בתיבת זכוכית מבעוד-יום, עוד בטרם תבא שבת המלכה, כדי שחלילה לא יטו את השלחבת בעיצומה של השבת.

לא זו בלבד, אלא שתיבת הזכוכית היתה נעולה, והמפתח - היה שמור בידי אם המשפחה. גם פתק עם אותיות מאירות "שבת קדש" נתלה על התיבתה, כדי שיזכרו הכל - שבת היום ולא יהיו לגעת.

ליל שבת אחד ישב רבי סלימן כמנהגו בקדש ולמד, ולפתע הופחתה עוצמת השלחבת. רבי סלימן היה שקוע בכל שרעפיו בלימוד, ומבלי משים ביקט להגביה מעט את הפתילה, אך נתקל בתיבת הזכוכית הנעולה. מרוכז בסוגייה העמוקה, החל לחפש אחר המפתח... עד שהבחין בשל"ש "שבת קדש" שעל תיבת הזכוכית... וזכר שהיה שבת.

כשהיה רבי סלימן שקוע בלימודו, לא היה מבחין במאום, כל העולם לא היה קיים לידו. משנוכח כי כמעט נכשל בעבירה, קיבל על עצמו לא ללמוד ליד המנורה, אפילו שהיה נעולה בתיבת זכוכית, ושלט מכריז על גביה "שבת קדש".

מים על ראשו של המתעלף

רבי חיים מצ'רנובין, בעל "באר מים חיים" ו"סודרו של שבת", דבוק היה בקדושת השבת. **כה** דבוק היה בה, עד שחשב כי גם אחרים דבוקים בה כמוותו ונמצאים בדרגתו הגבוהה.

פעם אחת ביום השבת ראה רבי חיים יהודי שקוע בתרדמה עזה. הרהר לעצמו: הן יום קדוש היופן שבת קדש! היתכן שאדם ישקע בשינה כה עמוקה ולא ינצל כל רגע? ודאי התעלף האומלל ואיבד את הכרתו!

מיד נטל רבי חיים ספל מים ושפכו על פניו של הישן כדי לעוררו מעלפונו...

הלה התעורר בבעתה ונדהם למראה עיניו.

משנתחווה לרבי חיים טעותו, בקש מחילה וסליחה מן היהודי, ולא נחה דעתו עד שהניח ידו על ראשו וברכו ברכות לרוב.

ולסיום: מעשה אחד מתוך המעשים שיתפרסמו בעזרת ה' ב"מאורות השבת" חלק ג', בעוד כחצי שנה.

גדול הדור עם יד קשורה בשבת!

ניסוג במנורת הזמן מאה וחמישים שנים לאחור. **ברודי**, עיר באוקראינה, לשעבר, עיר ואם בישראל, בה הסתופפו יהודים רבים. במשך חמישים שנים כיהן בה הגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל.

ערב שבת קודש. **ברחובות** ממהרים אנשים מהכא להתם, ובתוך הבתים פנימה ניכרת תכונה רבת: המציץ אל חלון ביתו של

"ולדעתי יש עוד טעם, מפני שאין ישיבתנו על המיטות, ואצלנו יושבים על הקרקע, ולא דווקא על הקרקע אלא על ספסל קטן או על כרים וכסתות".

כוונת דבריו היא, כי דין כפיית המיטה מתקיים כאשר יושבים עליה בעודה כפוייה, אך ברוב המיטות המצויות בזמננו אין אפשרות לשבת על המיטה כשהיא הפוכה, וממילא אין מקום לכפות את המיטה, אם לא ניתן לשבת על גבה. אמנם, גם אם ישנן מיטות בודדות שניתן לשבת עליהן בעודן הפוכות, מאחר שדין זה אינו שייך אצל רוב הציבור, כבר אין הנהגה זו מורה על אבלות.

הפכו את הכרים ואת הכסתות בבית האבל: מעניין לציין, כי הריב"ש, תלמידו של הר"ן, כותב לפני כשש מאות וחמישים שנים, כי במקומם נהגו להפוך את הכרים ואת הכסתות שעל גבי המיטה, בכך שצידן הנאה הופנה כלפי פנים. כמובן, שיש טעם למנהג זה אך ורק אם יש הבדל בין שני הצדדים של הכריות והכסתות, שאם לא כן, מה עניין בהפיכתן. בימינו אין נוהג מנהג זה.

להפוך את המיטה שבה נפטר המנוח: יש לציין, כי בספר "מעבר יבוק", מספרי היסוד למנהגי האבלות ודיניה נאמר, כי אף על פי שאין כופין את המיטות, נוהגים לכפות את המטה שבה נפח המנוח את נשמתו. ברם, כיום גם מנהג זה בטל, וכל שנותר ממנו הוא, שיש הנוהגים להסיר ממיטה זו את הכרים ואת הכסתות ולכסותה בכיסוי בלבד, בימי האבלות ("דברי סופרים" פרק ל"ט טע"ד).

הפיכת המראות: מנהג נוסף המשתלשל ממנהג כפיית המיטה, הוא המנהג להפוך את המראות שבבית. מנהג זה נפוץ בתפוצות ישראל וניתנו לו הסברים שונים. אחד מהם הוא - דין כפיית המיטה. טעמי כפיית המיטה שייכים גם לגבי המראה, כגון הטעם "דמות דיוקני נתתי בהן ובעוונותיהם הפכתיה - כפו מיטותיהן עליה" (ט"ו/ב). טעם זה שייך גם לגבי המראה שדמות האדם נראית בה (דרשות חתם סופר, דף שפ"ז, ועיי"ש עוד).

דף כ"א/א שלא קיים כפיית המטה

שני דינים בחובת כפיית המיטה

במאמר הבא נתוודע לדרך לימודו המרתקת של הרב מבריסק זצ"ל.

במאמר הקודם עסקנו בדין כפיית המיטה.

הרמב"ם (הלכות אבל פרק ד' הלכה ט') פוסק, כי כפיית המיטה אינה באה לידי ביטוי בהפיכתה בלבד, אלא ביום הראשון חובה על האבל לשבת עליה.

פסיקתו זו אומרת דרשני. אם חובה לשבת על המיטה הכפוייה, מדוע דווקא ביום הראשון? מה נשתנה היום הראשון מיתר הימים? זאת ועוד, מדברי הרמב"ם (שם פרק ה' הלכה י"ח) עולה, כי **בכל שבעת ימי האבלות**, קיימת הלכה שעל האבל לישון על המיטה הכפוייה, ואם לא עשה כן לא קיים את חיוב כפיית המיטה.

מכח שאלות אלו מוכיח הרב מבריסק זצ"ל, כי שתי הלכות נפרדות ישנן במנהג כפיית המיטה. דין אחד קובע, כי אסור לאבל שתהיה מיטתו זקופה. הוי אומר, אין זה דין חיובי בלבד - כפה את המיטה, אלא יש כאן גם איסור - **בל תהא מיטתך זקופה** (וכך הביא הגר"ז בחידושו לרמב"ם שם מאביו הגר"ח שדייק כך מהרמב"ם פרק ה' הלכה א'). דין זה תקף בכל שבעת ימי האבלות בהם אסור שמיתתו תהא זקופה.

דין נוסף יש בהלכה זו, לכפות את המיטה במעשה פעיל המוכיח את 'כפיית המיטה' משום אבילות. מעשה זה מתבצע על ידי ישיבה על המיטה הכפוייה. לקיום דין זה אין צורך בישיבות חוזרות ונשנות, אלא די בישיבה אחת בלבד, שכן, לא באה ישיבה זו אלא להורות כי הוא כפה את מיטתו לשם אבלות.

זהו שאומר רבי יוחנן בגמרתנו: "ישב על גבי... קרקע... לא יצא ידי חובתו, ואמר רבי יוחנן: שלא קיים כפיית המיטה". לאמר, יש דין לשבת בדווקא על מיטה כפוייה כדי להורות כי כפה את מיטתו כאבל.

ומדוע דווקא ביום הראשון עליו לעשות כן, ולא בימים האחרים?

התשובה לכך ברורה ופשוטה; הרמב"ם מבהיר בהלכה הראשונה של הלכות אבלות: "ואין אבילות מן התורה אלא ביום ראשון בלבד, שהוא יום המיתה ויום הקבורה, אבל שאר השבעה ימים אינו דין תורה... ומשה רבינו תיקן להם לישראל שבעת ימי אבלות". לפיכך עליו לשבת על המיטה הכפוייה ביום הראשון, בו חובתו להתאבל מן התורה, ואילו בימים האחרים כבר לא קיים את מצוות התורה, שהרי הימים האחרים אינם מן התורה כי אם מתקנת משה רבינו.

אמנם, אבל שמסיבה כלשהיא לא ישב על מיטה כפוייה ביום הראשון, חייב לעשות זאת באחד מן הימים הבאים של אבלותו, כדי לקיים לפחות דין אבלות מדרבנן [ולפיכך בפרק ה' סתם הרמב"ם וכתב לשון שעליו לישון על המיטה הכפוייה, מפני שאין הלכה זו מתייחסת דווקא ליום הראשון אלא לכל תקופת אבילותו] (חידושי מרן ר"ז הלוי, הלכות אבל שם).

מנהג "זיכור" בארץ ישראל ובחוצה לארץ

במסכת מועד קטן אנו לומדים בארוכה על דיני האבלות.

כאן המקום להתייחס למנהג "הזכרת הנשמות".

לשוא יחפש הלומד את מנהג "הזכרת הנשמות" בין שורות הגמרא, כי לא ימצאנו. מקורו של

רבי שלמה קלוגר זצ"ל, נתקף בחלחלה. הגאון יושב על כסאו ו... קושר את ידיו... לכבוד שבת קודש! רבי שלמה קלוגר היה שקוע כל ימיו בלימוד תורה, וזמן רב הקדיש לכתיבת חידושי תורה ותשובות לשאלות רבות שהופנו אליו מארצות שונות. מחמת דבקותו בלימוד התורה, חשש הגאון, כי לכשילעה ברעינו חידושי תורה בשבת קודש, יטול חיש מהר דיו, גליון וקסת כדי להעלותו על כתב, כי ידע ידע, שבשעה שהוא מהרהר בדבר תורה - אין מעייניו פנויים למאום. **מחדתו** העצומה שלא לעבור על איסור שבת, היה הגאון קושר מערב שבת את ידו הכותבת... **בעמדנו על סיפו של חג הפסח, חג החרות, ניחל כי נזכה להגשים את דברי חז"ל: "אין בן חורין אלא מי ששוקע בתורה", ובמהרה נזכה לאכול מן השלמים ומן הפסחים, אמן.**

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק פקס: 03-570-67-93 mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה העורך

מענה לשון

דף ט"ו/א וראשו יהיה פרוע

פריעת הראש (ב')

בסוגייתנו מובאת מחלוקת תנאים בביאור הכתוב במצורע "וראשו יִהְיֶה פְרוּעַ" (ויקרא ג'/מה): לדברי ר' אליעזר "אין פריעה אלא **גידול שער**", ואילו לדעת ר' עקיבא, התורה מצווה כאן שראשו צריך להיות **מגולה** ר"א מסתמך על רוב ההיקריות של "פריעת ראש", שמשמען - גידול שער; ואילו לפי ר"ע "פריעת ראש" זו דומה ל"**פריעת** את ראש האשה" (במדבר ה'/ח) שהתפרש ע"י חז"ל במשמעות **גילוי שער** (ספרי, נשא פיסקא יא; כתובות עב/א).

כיצד ניתן להבין שלשורש אחד משמעות שונות? ככל הנראה, ההסבר הנכון לזו המשמעות של שורש פ"ר"ע הוא כפי שכותב הגאון רבי יחיאל יעקב ווינברג בתשובתו המפורטת על "מקור האיסור של גילוי שער ראש אשה" (שו"ת שרידי אש, ח"א אה"ע"ו סי' ע"ח). הוא מסביר ששתי המשמעויות של "פריעת הראש" נולדו משני שורשים שונים "אשר בתחילת בריאתם היו נבדלים זה מזה גם בהברתם, אלא שבמשך הזמן נטשטש ההבדל הדיבורי עד שאין רישומי ניכר עוד בצורת הכתב".

כשם שהאות ש' מייצגת **ככתב** שני קולות שונים, שבתקופות הגאונים החלו לסמנם בעזרת נקודה ימנית או שמאלית, וכך מבחינים בין **כָּבֵשׂ** המזבח לבין **כָּבֵשׂ**, כך גם לאות ע' היו בראשונה שני "ביצועים" שונים. להבחנה בין שני סוגי ע' יש תיעוד מוזמן בית המקדש השני, והיא קיימת בשפה הערבית עד היום. שורש פ"ר"ע האחד הונח למושג גידול השער, והשורש השני הונח למושג הפריקה והסרת המכסה או העול. במובן זה הוא בא גם בשפת התלמוד (כמו: "מל ולא פרע"; "פרע להם בית השחיטה") הבחנה זו היתה ידועה לחז"ל, וכך ידעו לפרש בכל מקום על איזו "פריעה" מדברת התורה.

פנינים

דף י"ז/א מאי דקמן דאתא האידיא האי סבא בבי מדרשא

רבנן דאגדתא

רבי זירא ראה אות משמשים בכך שרבי שמואל בר נחמני הזדמן לבית המדרש, אחי שנים רבות שלא עשה כן. **העניין**, מבאר המהר"ץ חיות (בהגהותיו כאן), כי היו בין האמוראים - הזכר בירושלמי - "רבנן דאגדתא", חכמים שעסקו יותר בענייני אגדה, ושמותיהם מוזכרים בתלמוד רק בקשר לעניינים אלה. אחד מהם הוא רבי שמואל בר נחמני ברחבי הש"ס הוא מוזכר רק לגבי אגדות. **לפיכך** ראה רבי זירא מקרה יוצא דופן בכך שהזדמן בדיק ביום זה לבית המדרש של 'רבנן דהלכתא', שם לא היה רגיל לבוא...

מנהג זה בתקופה מאוחרת יותר, והוא התפשט בקהילות אשכנז רק בתקופת הראשונים, לפני כאלף שנים.

הזכרת המתים ותפילה עליהם - מועילה: על כך שהזכרת המתים ותפילה עליהם מועילה כבר נאמר במדרש, כי כאשר מבקשים רחמים על המת "זורקים אותו מגהינם כחץ מן הקשת" (פסיקתא רבתי סי' כ, פסקא מתן תורה). רבי אלעזר מגרמיזא, בעל "הרוקח" (הלכות יום הכיפורים), נדרש למנהג זה שפשה בימיו וכתב: "כי החי יכול לבקש להקל דין המת כדוד על אבשלום וכרבי יוחנן על אחר", שאמר: "לכשאמות אפסוק עשן מקברו" (חגיגה טו/ב).

יום הכיפורים - כפרה לחיים ולמתים: ה"שולחן ערוך" כותב בהלכות יום הכיפורים (או"ח סימן תרכ"א סעיף ו): "נהגו לידור צדקות ביום הכיפורים בעד המתים". הרמ"א מוסיף על כך: "ומזכירין נשמותיהן דהמתים גם כן יש להם כפרה ביום הכיפורים", ולכן נקרא שמו "יום הכיפורים" בלשון רבים, לפי שמכפר הן על החיים והן על המתים. לגבי אמירת "יזכור" במהלך השנה כותב הרמ"א (או"ח סימן רפ"ד סעיף ז), כי בכל שבת "נהגו להזכיר אחרי קריאת התורה נשמת המתים". אימתי התחיל מנהג זה?

מסע הצלב הראשון: מתברר, כי לאחר הפרעות הקשות והגזירות הנוראות אחר מסע הצלב הראשון, הידועות כ"גזירות תנ"ו" [=1096], נהגו להזכיר את נשמות הקדושים בשתי שבתות בשנה. בשבת שלפני חג השבועות, בה הושמדו קהילות שפיירא, ורמיזא ומגנצא, הידועות בכינוי "שו"ם", ובשבת לפני תשעה באב, בה אירעו הפרעות העיקריות במגנצא (מנהגות ורמיזא, לר"ל קירכום).

הזכרת נשמות ביום טוב בקריאת "איש כמתנת ידו": כמתיים שנה לאחר גזירות תנ"ו, בתקופתו של המהרי"ל, התפשט המנהג לומר "יזכור" גם ביום טוב. הכלל שרווח הוא, כי בכל יום שבו קוראים בתורה את הפסוק "איש כמתנת ידו, כברכת ה' אלוקיך אשר נתן לך" (דברים טז/יז), מזכירים בו את הנשמות (מהרי"ל, דיני הוש"ה). טעם הדבר, לפי שבעת אמירת "יזכור" נוהגים לתת צדקה עבור המתים, לפיכך, ראו לנכון לומר "יזכור" ביום שבו קוראים בתורה על אודות מצוות הצדקה.

ההבדל בין ארץ ישראל לבין חוץ לארץ: החגים בהם קוראים את הפסוק "איש כמתנת ידו", בחוץ לארץ: יום טוב אחרון של פסח, יום טוב שני של שבועות ויום שמיני עצרת ובשלתם נוהגים לומר "יזכור". ברם, בארץ ישראל, אין קוראים פסוק זה כלל בימים טובים, ולכאורה אין מקור לאמירת "יזכור" בארץ ישראל בימים טובים, למעט ביום הכיפורים (אולם, ראה "גשר החיים" פרק ל"א).

טעם אמירת "יזכור" - דע מאין באת ולאן אתה הולך: מעניין לציין, כי רבי יום טוב ליפמן מילהויזן, בעל "ספר נצחון", מן הראשונים, כותב טעם אחר לאמירת "יזכור" ביום טוב. "מנהג כשר הוא", מכנה רבי יום טוב את אמירת "יזכור", "כי אמנם פינת התורה תלויה בו, להאמין בהישארות הנפש וגמול העונש, והוקבע ברגל - שיזכור יום המיתה ולא יקל בשמחתו ראש" (מנהג אשכנז הקדמון, עמ' 309). כלומר, בכוונה תחילה נקבעה אמירת "יזכור" בעיצומו של חג, כדי שאווירת החג לא תגרום לקלילות דעת, אלא יזכרו האנשים מאין הם באו, לאין הם הולכים ולפני מי הם עתידים ליתן דין וחשבון.

תפילת "אב הרחמים": לפני סיום נזכיר את שכותב הרמ"א ("שולחן ערוך" או"ח סימן רפ"ד סעיף ז) כי את תפילת "אב הרחמים" נוהגים לומר בשבתות השנה אחר קריאת התורה, והיא בעצם תפילה להזכרת הנשמות.

נחתום בדברי ה"לבוש" (סימן ת"צ סעיף ט) הכותב, כי על ידי הזכרת הנשמות ב"יזכור", יזכור ה' גם את המתפללים לטובה בזכותם.

בשורה טובה ללומדי הדף היומי

הופיע ויצא לאור הספר החשוב "להנהיל אוהבי יש" עמ"ס מועד קטן וחגיגה ובו הערות וביאורים בנפ"ת על סדר דפי המסכת כולה ספר עזר שימושי ורב תועלת למג"ש וללומדי הדף היומי הפצה ראשית יפה נוף 581-581-1599

מגידי שיעורים יכולים לרכוש את הספר בערכת ספרי עזר למגידי השיעורים

בשורה טובה ללומדי הדף היומי

אור חדש על ציון תאיר הופיע ויצא לאור הספר "ראשון לציון" על מסכתות תענית, מגילה, ומועד קטן, מבעל האור החיים הקד' במהודרא חדשה ומפוארת עם ילקוט הערות מגדולי ישראל ומפתחות לנושאים מעניינים שדן בהם רבינו כן ניתן להשיג בחנויות הספרים המובחרות - הפצה ראשית יפה נוף -

מגידי שיעורים יכולים לרכוש את הספר בערכת ספרי עזר למגידי השיעורים

לעילוי נשמת

הר"ר **יצחק ישראל קנופף** ז"ל

בהר"ח יונה צבי הלוי ז"ל

נלב"ע י"א בניסן תש"ס

תנצב"ה

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

הר"ר **צבי הערש גולדברג** ז"ל

ב"ר יוסף ז"ל

נלב"ע ה' ניסן תשנ"ח

תנצב"ה

לעילוי נשמת

הר"ר **יוסף שמריהו דיסין** ז"ל

בן יבחלט"א ר' ישראל יעקב הל"ו

נלב"ע ו' ניסן תשס"א

תנצב"ה

הונצח ע"י ילדיו שיחיו

לעילוי נשמת

הר"ר **מיכאל ארדן** ז"ל

ב"ר משה אלטר ז"ל נלב"ע ד' בניסן תשל"ב

והר"ר **שרגא פייבל** ז"ל

ב"ר יצחק אייזיק ז"ל נלב"ע ח' בניסן תשס"ד

תנצב"ה

הונצחו ע"י המשפחה שיחיו

מאורות הדף היומי

Main Office:

Wagman street 1

P. O. B. 471 Bnei-Brak ISRAEL

tel: +972-3-5775333

Fax: +972-3-7601020

E-mail: meorot@meorot.co.il

משרד ראשי:

רח' ווגמן 1 (פינת חתם סופר 5)

ת.ד. 471 בני-ברק

טל: 03-5775333

פקס: 03-7601020

אימיל:

למנויים, תרומות והנצחות ובכל עניין

ניתן לפנות לטל: 03-6160657

הקדם והנצח
את נשמות יקירך ז"ל

שיום הזיכרון שלהם חל בחודשים:
אייר-סיון-תמוז-אב-אלול

בגמרא המיוחדת
"מהדורת נר תמיד"
בהוצאת מאורות הדף היומי

עשרות אלפי גמורות
מודסות ותלמודות
לעילוי הנשמות המונצחות
במועד הגמרא

לפרטים והרשמות: (שי)
טל. 03-5775307 פקס. 03-7601020